

ผลกระทบของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ต่อการปกครองคณะสงฆ์ไทย

นายณานาท อนุวงศ์พัฒน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๔๖

ISBN 974-17-4276-2

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

I21936985

THE IMPACT OF THE SANGHA ACT OF 1902 ON THE THAI SANGHA ADMINISTRATION

Mr. Nopphanat Anuphongphat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of, the Requirements

for the Degree of Master of Arts in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2003

ISBN 974-17-4276-2

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ผลกระทบของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ต่อ
การปกครองคณะสงฆ์ไทย

โดย

นายณนาท อนุพงศ์พัฒน์

ภาควิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ฉลอง สุนทราวาณิชย์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ร.ว. กัลยา ดิงศภัทย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์พิพาดา ยังเจริญ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ฉลอง สุนทราวาณิชย์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ร.ท. บรรจบ บรรณรุจี)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. ปิยนาท บุนนาค)

นายภนนาท อนุพงศ์พัฒน์ : ผลกระทบของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ต่อการปกครองคณะสงฆ์ไทย. (THE IMPACT OF THE SANG HA ACT OF 1902 ON THAI SANGHA ADMINISTRATION) อ. ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ฉลอง สุนทราวาณิชย์, จำนวน ๑๘๐ หน้า. ISBN 974-17-4276-2.

เมื่อเกิดการปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่มุ่งพัฒนาประเทศแบบโลกตะวันตก มีการเปลี่ยนแปลงในระบบการบริหารราชการ อำนาจของส่วนกลางขยายตัวไปสู่ภูมิภาค เพื่อผนวกพื้นที่ต่างๆ ที่เคยอยู่นอกอำนาจการปกครองของราชสำนักกรุงเทพฯ ให้เป็นหนึ่งเดียวกัน มีการวางแผนจัดการศึกษาให้แพร่หลายไปทั่วพระราชอาณาจักร ตามประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง พ.ศ. ๒๔๔๑ โดยความรับผิดชอบของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส การลงไปจัดการศึกษาในหัวเมือง ทำให้คณะสงฆ์ได้รับรู้แบบแผนธรรมเนียมของการศาสนาในท้องถิ่นที่แตกต่างจากธรรมเนียมแบบแผน และโลกทัศน์ทางศาสนาของราชสำนักและชนชั้นนำ นอกจากนี้การปกครองคณะสงฆ์ที่มีมาแต่อดีต ยังเป็นไปอย่างไม่เข้มงวด จึงมีการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ ให้สอดคล้องกับระบบการปกครองแผ่นดินในระบบมณฑลเทศาภิบาล ด้วยการออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

ผลการศึกษาพบว่า โดยการออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ทำให้คณะสงฆ์ทั่วพระราชอาณาจักรอยู่ภายใต้แบบแผนการปกครองที่เป็นหนึ่งเดียวกัน ทำให้คณะสงฆ์ทั่วประเทศได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ รัฐบาลและคณะสงฆ์ส่วนกลางยังใช้อำนาจที่มีอยู่คอยจัดการให้แบบแผนธรรมเนียมในท้องถิ่น ถูกแทนที่ด้วยแบบแผนธรรมเนียมจากส่วนกลาง ทั้งด้วยการใช้กลไกในการปกครองและการศึกษา ทำให้พุทธศาสนาที่เคยหลากหลายในสังคมไทย เกิดความเป็นเอกภาพ ขณะเดียวกันก็ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับชาวบ้านแปรเปลี่ยนไปด้วย

ภาควิชา.....ประวัติศาสตร์..... ลายมือชื่อนิสิต..... *ภนนาท อนุพงศ์พัฒน์*
 สาขาวิชา.....ประวัติศาสตร์..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... *[ลายมือ]*
 ปีการศึกษา ๒๕๔๖

438 01304 22 : MAJOR HISTORY

KEYWORD : Thai Buddhism / Sangha Administration / Sangha Act of 1902

NOPPHANAT ANUPHONGPHAT : THE IMPACT OF THE SANGHA ACT OF 1902
ON THE THAI SANGHA ADMINISTRATION. THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF.
CHALONG SOONTRAVANICH, 180 pp. ISBN 974-17-4276-2.

The Great Reform during the reign of Chulalongkorn, with the West as its model, was in effect the centralization of political and administrative power and all outlying areas, many for the first time, were put under the direct control of the court of Bangkok. In 1898, in order to strengthen its centralization effort, an edict was proclaimed to establish a centrally controlled education program in the provinces under the supervision of the Thai Sangha, then headed by Prince Vajirannavaroros. As a result of such provincial education supervision, it soon became obvious to the Prince and others at the court that local religious practices and customs differed in various ways from those of the court and the elite at the capital. A Sangha reform was called for, leading to the promulgation in 1902 of the first Sangha Act which created a Sangha administration closely following the Thesaphiban provincial administrative model.

The research has found that not only was the Sangha and its administration throughout the realm unified after the promulgation of the Sangha Act of 1902, but the Sangha itself has indeed become part of the modern Thai state bureaucracy. Through the state administrative machines and centrally controlled education, local religious practices and customs were soon replaced by those favored by the court. More importantly, Buddhism, as a doctrine, which used to enjoy a great diversity was in effect unified, too, while the traditional relationship between the local Sangha and the villagers experienced a profound change.

Department.....History.....

Field of study.....History.....

Academic year 2003

Student's Signature *Nopphanat Anuphongphat*

Advisor's Signature *Wj*

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ฉลอง สุนทราวาณิชย์ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่มีความเมตตาต่อผู้เขียน ให้โอกาสหลายต่อหลายครั้งแก่ผู้เขียน ใส่ใจให้ความช่วยเหลือแนะนำ และใช้ขั้นตอนกรรมเป็นอย่างสูงในการทำงานกับผู้เขียน จนทำให้ผู้เขียนทำงานลุล่วงจนที่สุดได้ ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์พิพาดา ยังเจริญ ที่รับเป็นประธานในการสอบวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร. ปิยนาด บุนนาค และ รองศาสตราจารย์ ดร. ร้อยโท บรรจบ บรรณรุจิ ที่รับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณทุกท่านที่ได้ให้ข้อเสนอแนะและคำวิจารณ์ต่อวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ด้วยความปรารถนาดี ขอขอบคุณอาจารย์ สุวิมล รุ่งเจริญ ที่ให้ความเมตตาในหลายด้านแก่ผู้เขียน โดยเฉพาะในการให้ที่พักในการทำงานช่วงสุดท้าย ขอขอบคุณอาจารย์ธีรวัต ฒ ป้อมเพชร สำหรับการตรวจแก้บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ขอขอบคุณคณาจารย์ในภาคฯ ทุกท่านที่สั่งสอนและให้ความเมตตาต่อผู้เขียน ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของภาควิชา คุณสมถวิล โดยเฉพาะที่สัมพันธ์และที่ประสิทธิ์ ที่ช่วยเหลือเกือบตลอดเวลาที่ผ่านมาในทุกเรื่อง ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ทุกท่าน และที่มีเมตตาเป็นพิเศษต่อผู้เขียน อย่าง พี่รำเพย และลุงธินวัตร ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิทยบริการ จุฬาฯ ทุกท่าน ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ทุกท่านในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และ หอสมุดปรีดีพนมยงค์

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ลุล่วงจนเป็นเล่มในเวลานี้ สำหรับผู้เขียนไม่ใช่ด้วยการทำงานเพียงคนเดียวด้วยความสามารถและความมุ่งมั่นอย่างหนักวิชาการหรือนักอื่น ๆ พึ่งมี แต่เป็นด้วยความมีน้ำใจเมตตาของผู้คนจำนวนมากต่อผู้เขียน อย่างที่ไม่เคยคิดว่าจะได้รับมาก่อน ไม่ใช่แต่ความเมตตาอย่างเดียว และไม่ใช่แค่คำทักทายถามไถ่อย่างมีน้ำใจ หลายคนลงมือช่วยเหลือด้วยความกรุณาอย่างแข็งขัน คำขอบคุณในที่นี้จึงมากกว่าการแสดงออกตามมารยาท และน้อยกว่าที่รู้สึกอยู่ในใจ ขอพระคุณพระไพศาล วิสาโล สำหรับความเมตตา ความช่วยเหลือที่มีให้ต่อผู้เขียนในทุกด้าน ทั้งด้าน ธรรมมะ ชีวิต และวิชาการ ที่พิเศษคือ การที่ยอมสละเวลาอันมีค่าของท่านให้ผู้เขียนในเวลาที่คับขัน ในอีกด้านหนึ่งวิทยานิพนธ์นี้เป็นที่รวมแห่งความมีน้ำใจของญาติมิตรทั้งหลาย ขอขอบคุณมากสำหรับ ยงยุทธ ดวงหทัย และ พี่วรวงษ์ สำหรับทุกอย่างที่ทำให้ก่อนหน้า ระหว่าง(และ หวังว่าจะมีต่อไปหลังจากนี้ด้วย) การเขียนวิทยานิพนธ์ โดยทุกคนให้มากกว่าที่ผู้เขียนให้ไป การทำให้วิทยานิพนธ์เสร็จลงเป็นเล่มได้โดยสมบูรณ์ ไม่มีทางจะสำเร็จได้หากขาดความช่วยเหลือลงแรงกาย ความคิด และทรัพยากรของน้อง ๆ ที่มีเมตตาและกรุณา คือ พุทธพล วิวัฒน์ ปิยะพร อำนวยวิษณุ และ สุธาสิณี ขอขอบคุณมาก ขอขอบคุณ กิระติกาญจน์ ขวัญแก้ว ฦกฐ์พร และสัตติยะพันธ์ ที่สุภาพพรมที่มีน้ำใจต่อผู้เขียน ขอขอบคุณ พี่บัณฑิต จิรวัดมน์ พิชัย และ เปรมมา สำหรับความช่วยเหลือทุกอย่างโดยไม่เรียกร้องอะไร ขอขอบคุณสำหรับความช่วยเหลือและกำลังใจจาก สุรัชย์ สุรพงษ์ และนนทพร ขอขอบคุณความใส่ใจจาก นิตยาภรณ์ กรกิต วัชณี มาโนช ธิบดี พิสุทธ์ ไพลดา วิวรรณ เอี่ยมพร ชาย ตัก มัย ฯลฯ ขอขอบคุณเพื่อนบางคนจากภาควรรณคดีเปรียบเทียบและภาคปรัชญาที่ถามไถ่อยู่เสมอ ขอขอบคุณ มุทิตาจิตของพี่นางลักษณ์ ขอขอบคุณ มณี พรทิพย์ น้อยหน้า และ เพชรลดา ที่คอยเป็นห่วงและเตรียมตัวคอยช่วยเหลือ และขอบคุณมิตรสหายอีกมากมายที่ไม่ได้เอ่ยนามในที่อันจำกัดนี้

ขอขอบพระคุณ คุณป้าเง็กกี้ ตั้งพิทักษ์วงศ์ ที่สนับสนุนทุนการศึกษาและทุนในการดำรงชีพให้ผู้เขียนตลอดระยะเวลาที่ทำการศึกษายู่ ขอขอบพระคุณและขอโทษต่อ คุณพ่อคุณแม่ของผู้เขียนในวัยที่ควรจะได้พักผ่อนบ้าง กลับทนลำบากรับภาระอันควรจะเป็นสิ่งที่คุณเขียนต้องกระทำตลอดเวลาที่ผู้เขียนศึกษาอยู่ ขอใจ ทิป และแทน ที่รับหน้าที่แทนเป็นเวลาหลายปี ขอขอบคุณญาติผู้ใหญ่ทุกท่านที่เป็นห่วงผู้เขียนมาโดยตลอด

สุดท้ายนี้ หากวิทยานิพนธ์นี้พอจะเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนาได้บ้าง ขอให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องได้รับอานิสงส์แห่งบุญนั้น ขอให้เป็นพลวัตปัจจัยนำไปสู่พระนิพพานเทอญ

นิพนพาน์ ปัจจุโย โหตุ

๒๗ เมษายน ๒๕๔๗

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
บทที่ ๒ พุทธศาสนากับสังคมไทยก่อนหน้าการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะ ปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑.....	๙
๒.๑ พุทธศาสนาของรัฐและชนชั้นผู้นำ.....	๙
๒.๒ พุทธศาสนาของชาวบ้าน.....	๒๙
๒.๓ การปกครองคณะสงฆ์ก่อนการออกพระราชบัญญัติลักษณะ ปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑.....	๓๒
บทที่ ๓ การออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑.....	๓๙
๓.๑ สาเหตุของการออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครอง คณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑.....	๓๙
๓.๒ พัฒนาการสู่พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑....	๕๖
๓.๓ เนื้อหาของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑.....	๖๙
บทที่ ๔ ผลกระทบของการออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑...๗๕	
๔.๑ การปกครองคณะสงฆ์แห่งชาติ.....	๘๕
๔.๒ การสร้างแบบแผนทางการศึกษาของคณะสงฆ์.....	๑๑๓
๔.๓ การปรับเปลี่ยนพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน.....	๑๔๐
บทที่ ๕ บทสรุป.....	๑๖๗
รายการอ้างอิง.....	๑๗๑
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	๑๘๐